

KARUP

Dens kirke og dens helligkilde

KARUP

DENS KIRKE
OG
DENS HELLIGILDE

AF LÆRER J. P. WAMMEN

Dette skrift fra 1911
er genoptrykt 1965 på
foranledning af
Karup—Kølvraa Turistforening

I 1940'erne restaureredes kirken; bl. a. blev våbenhuset flyttet
fra vest- til sydsiden.
Efter at der siden er foretaget flere forandringer og udbedringer
fremtræder såvel kirken som kirkegården som et skønt
og fredfyldt sted ved Karup å.

NÅR man fra Viborg begiver sig med landevejen i sydvestlig retning, passerer man først en gammel egeskov, i hvis skød det mindere Hald ligger skjult. Er man kommet ud af egeskoven, tager granerne fat, indtil trævæksten til dels forsvinder, og det brune lynghav breder sig trindt omkring. Vandrer man ind over denne lyngslette, stadig i sydvestlig retning, afbrydes heden af en bred dalsænkning, i hvis bund Karupåen mellem grønne enge og til dels kratbevoksede skrænter haster fremad mod Limfjorden.

Her ligger landsbyen Karup, der for få år siden kun bestod af en halv snes lyngtækte huse og gårde og en halvt nedbrudt kirke. Den med stedet ukendte vandrer skulle næppe falde på, at der under dette fattige ydre skjulte sig rester af fortids glans og herlighed. Og dog er det således. Engang for århundreder siden var Karup efter datidens målestok en stor by, hvis berømmelse gik viden om land, og som hvert år besøgte af mange mennesker; »thi fordem lød i alles munde: Vor Frue i Karup og St. Søren i Ry«. Byen var nemlig i middelalderen et valfartssted, til hvis hellige kilde mangfoldige mennesker søgte hen for at finde trøst og lise i deres nød.

Oprindelsen til kildens ry fortæller på følgende måde: En blind mand drømte en nat, at hvis han lod sig lede til Karup og der under påkaldelse af jomfru Marie toede sine øjne i et kildevæld, der udsprang under en sivbusk, så skulle han blive seende. Manden troede på sin drøm og drog til Karup, hvor han også fandt kilden ved hjælp af kendemærket. Hans tro blev ikke beskæmmet, thi han genvandt sit syn.

Dette mirakel rygtedes snart, og nu begyndte »skrøbelige, blinde og syge mennesker« at valfarte til kilden. Først omgav man kilden med et »træværk«, og dernæst byggede man et kapel tæt ved, hvori pilgrimmene kunne holde deres bøn. Men dette kapel blev snart for

lille, da stedse flere strømmede til. For de mange gaver, som indkom, byggede man da »Vor Frue til ære« en stor og prægtig kirke. Siden blev der tillige i forbindelse med kirken bygget et hospital, hvori pilgrimsskaren kunne finde hvile og vederkvægelse.

Dalsænkningen har sikkert dengang haft en talrigere befolkning end nu, og egnen har i det hele haft et ganske andet udseende. Navne som Alskov, Majlund, Bøgelund, Agerskov, Uhre, Munklinde, Hesselund og Egelund fortæller os ikke alene, at her engang var megen skov, men giver os også et vink om, hvilke træer der har vokset på de forskellige steder. Ja, selve navnet Karup betyder en ved åen ryddet torp*). Det fattige egekrat, som nu hist og her pryder Karupåens skrænter, og under hvis vejrbidte kroner anemoner og liljekonvaller skjuler deres duftende blomster, er da rester af den forsvundne skovherlighed. Selv agerbruget synes i hine tider at have være mere udbredt end nu. Tit træffes gamle agerfuger i heder, som har været lynggroede i umindelige tider; og dalens lette, sandholdige jordbund lod sig jo også langt lettere håndtere med datidens ufuldkomne redskaber end landets lerede jorder.

Mange ting tyder på, at der i middelalderen har fundet et betydeligt laksefiskeri sted ved Karup, og det er måske dette, der fra først af har henledt opmærksomheden på stedet, idet en sådan plads særlig måtte egne sig for datidens gejstlige, der jo en stor del af året var henvist til at måtte nyde fisk i stedet for kød. Meget taler således for, at egnen engang har haft større betydning end nu, også den kendsgerning, at Karup på gamle landkort altid findes afsat som en større by. Ja, de nyere kortegnere har fulgt i de gamles spor, så Karup den dag i dag findes afsat som en stor landsby. Men det, der især forbavser en, når man tager hensyn til byens nuværende størrelse, er den mængde veje, der fra alle sider fører til Karup. På generalstabens målebordsblad kan man tælle mellem 20 og 30, og der har sikkert været endnu flere.

Ad disse nu halvt forglemte og overgroede veje må man tænke sig, at pilgrimsskarerne har nærmet sig byen. Ofte kom de langvejs fra.

*) Ifølge en afhandling i Kulturhistorisk Tidsskrift om gamle landsbyers navne findes ordet »torp« altid sammensat med et egennavn, for det meste et mandsnavn. Således skal »Karup« være sammensat af mandsnavnet »Karæ« eller »Kaare« og »torp«, altså oprindelig have heddet Kaarestorp.

Klagende og stønnende har de tunge vogne arbejdet sig frem ad de trælse, sandede veje, og de syge mennesker, der sad i dem, har med længsel spejdet frem efter kirkespiret, der hævede sig op langt forude i den disede synskreds — kirkespiret af »Vor Frue i Karup« — i hvis nærhed de trætte og syge håbede at finde hvile og vederkvælgelse, ja, måske helbredelse. Og når vinden så af og til har båret klokketonerne ud til dem, har de sukket: »Hellige Guds moder, hjælp os«. Ankommen til byen har de lejret sig om kilden, nær og fjern helt op mod kirken, ligesom pladsen har tilladt det. Slægtninge og venner har bragt de syge og sukkende mennesker vand fra helligkilden for at lække deres trøst og bade deres syge lemmer dermed.

Oppe i valfartskirken stod Vor Frues »undergående« billede. For dette billede har de bøjet knæ og sukket om hjælp.

Uagtet man må tænke sig, at Karup året rundt har været pilgrimmes mål, så var dog vist tilstrømningen størst omkring Valborg dag (1. maj); thi da holdtes her i den katolske tid og langt ned i tiden efter reformationen et meget besøgt kildemarked. Muligvis er der en forbindelse mellem dette kildemarked og den skik her på egnen at brænde blus Valborg-aften i stedet for sankthans-aften. Fra andre egne, hvor der har været holdt kildemarked, ved man, at de syge netop kom til stede aftenen før markedet og sov ved kilden om natten, og i den kolde majnat kunne der da nok være brug for et bål at varme sig ved; desuden måtte jo uvættene sky lysskæret fra bålet. Ved dag gry har de forfrosne, syge mennesker fundet pleje i hospitalet, medens deres medrejsende har forlystet sig på markedet.

Der er ingen tvivl om, at den smukke valfartskirke ved sådanne lejligheder har strålet i festdragt. Helgenbillederne har været smykket med blomster, altrene med lys. Kirkens klokker har ringet, rørgelsen duftet, og munkenes messesang har tonet under de gamle hvælvinger, medens pilgrimmene har ofret milde gaver på Vor Frues alter.

★ ★ ★

VI vil forsøge at danne os et billede af kirken og hospitalet, da disse bygninger endnu stod i deres glans. Som grunden udviser, har kirken oprindeligt haft en længde fra øst mod vest af 55 alen. Skibets bredde er endnu 17 alen. Fra skibet udgik to korsarme, en mod nord og en mod syd. Mod vest lå et fast tårn, der var forsynet

med et højt spir, mod øst koret, forsynet med en tresidet korrunding. Kirken var opført af store, røde mursten, og såvel på spir som på tag tækket med bly. Indvendig bar 16 halvpiller de syv smukke hvælvinger. Skjoldbuer og ribber var forsynede med påmalede ornamenter. Indgangene fandtes mod nord og syd, hvor to med gotiske spidsbuer forsynede døre endnu er synlige i muren. Ved den sydlige dør har ligget et våbenhus. At kirken i den katolske tid var prægtig udstyret med mange helgenbilleder og andre, er uden for al tvivl. Af helgenbillederne må særlig fremhæves det »undergørende Mariebillede«, hvis skæbne siden skal fortælles. Dette billede var kommet i ry for at kunne udføre undergerninger, og det drog mange til stedet.

Nord for kirken findes en plads, 50 alen på den ene led, målet på den anden kan ikke opgives. På denne plads har ligget en stor bygning fra middelalderen. Bygningen har som kirken været opført af røde mursten, men den har været tækket med tegl. Der tages næppe fejl, når man antager, at det er hospitalet, der her har haft sin plads. Det har muligvis været sammenbygget med kirkens nordre korsarm.

Man kan af kirkens størrelse slutte, at det oprindeligt ikke har været meningen at bruge den til sognekirke, men at den er bygget så stor for at kunne rumme de besøgende. Man finder da også, at bisp Ejler i Århus 1485 stadfæstede, at »Vor Frue Kirke« i Karup måtte være sognekirke. Før den tid skal sognet have haft sin egen kirke, fra hvilken de to tympanoner, som nu findes indsat i de tilmurede døre, skal stamme.

Hvornår hospitalet er bygget, vides lige så lidt, som hvornår det er nedrevet. Det er altsammen tilhyllet med glemselens slør. Rimeligvis har Johannes Avos søn, der 1480 fandt sit sidste hvilested foran højalteret i kirken, og som på sin ligsten siges at have været »præst og forstander i Karup« og prises som en »såre menneskekærlig mand«, været med i dette arbejde. Af hospitalets øvrige forstandere kendes en del. Hr. Anders Nielsen nævnes 1485. Han skænkede en del gods til kirken. Han og hans eftermand, hr. Jens Ouszen, foretog en udvidelse af kirken, hvortil de fik understøttelse af Århus bisp og domkapitler samt af tre adelsmænd: Niels Krab, Albret Skeel og Erik Othsen. Denne udvidelse foretoges i årene 1484—89.

Hr. Mourids Povlsen nævnes 1525. Hans navn er blevet sørgelig bekendt, som vi siden skal få at høre. Hr. Søren nævnes 1531. Han

var forstander omkring ved reformationstiden. Året efter dens indførelse i Danmark, altså 1537, havde han en retssag med Kristen Sommer om en gård i Ungstrup, kaldet Kirkegård, der i sin tid var skænket til hospitalet af dennes fader, Oluf Sommer. Kristen Sommer fik gården tildømt imod at betale landgilde til Karup kirke. Der findes endnu nævnt et par forstandere, som forbigås her, da intet særlig berettes om dem.

Af andre givere kan nævnes Jes Kvie og hustru Margrethe, der 1486 skænkede en kostbar, forgyldt sølvkalk til kirken, og Holger Rosenkrands, der 1495 testamenterede en okse til »Vor Frue Kirke i Karup«. Når man endvidere finder berettet, at der fra gammel tid har ligget en del gejstligt gods, kaldet Karup Gods, til kirken, forstår man, at stiftelsen ikke alene har været rig nok til at kunne bygge så stort, som den har bygget, men at den også har kunnet lønne de mange gejstlige, som ifølge sagnet skal have betjent kirken og hospitalet i hine fjerne tider.

VENDER vi nu blikket til den øvrige del af byen, så nævnes der 1487 fire gårde, nemlig Østergård, Vestergård, Skyttegård og Kjeldgård, lige som der senere nævnes Karup Gård, i hvilken der fra gammel tid skal have boet en »fornemme mand«; desuden »de små boliger i byen«. I disse sidste må vel byens handlende, håndværkere og fiskere have boet. I byen boede tillige en birkedommer, thi Karup havde sit eget birk, Karup birk.

Tinget holdtes på en høj sydøst for byen. Denne bærer til minde herom endnu navnet Tinghøj. Nordvest for byen ligger en anden høj, der bærer det skrækindjagende navn »æ Gallihyv«, og hvem tør tvivle om, at de syndere, som dødsdømtes ved Karup birk, her har mistet livet?

Ifølge gamle, mundtlige beretninger skal der i ældre tider have ligget et slot i Karup. Om dette sagn har noget på sig, kan ikke siges; men syd for kirken, tæt ved åen, findes en firkantet forhøjning, der har nogen lighed med en voldplads. At der i Karup findes nogen agerjord, som kaldes Kronborg Agre, tyder i det mindste på, at kronen har ejet en gård her.

I kirkens velmagtsdage hang der to klokker i dens tårn. Ifølge Dansk Atlas skal den ene være ført til Bording.

Indskriften på denne klokke lyder således: »Herrens år 1487. Begyndelse og ende, Gud og menneske, ærens konge, Jesus Marias (søn)«.

Den anden derimod findes endnu i kirken, hvor den er ophængt i den østre gavl. Indskriften lyder: »År 1525 var hr. Mourids Povlsen forstander på dette sted«. Det er netop denne hr. Mourids, som har bidraget sit til, at Karups navn huskedes af efterslægten, men med et anstrøg af foragt. Han har rimeligvis uden selv at ville det været årsag til, at kilderejserne forholdsvis tidlig aldeles forsvandt her på egnen. Det var nemlig ham, som foranstaltede det bedrageri, der er omtalt i et digt fra reformationstiden.

En samtale mellem Peder Smed og Atzer Bonde.

Samtalen foregår i Skive hos Lars Foged, som er krovært. Her sidder præsten »Hr. Jens« og munken »Broder Kort« og leger tavl, da »Peder Smed« kommer ind for at få sig en drik øl; han har nemlig intet nydt, siden han gik fra Holstebro, hvor han har været til marked. Han sidder nu nede ved døren og drikker sit øl, da Atzer Bonde træder ind, hilser og spørger om vej til Karup:

*Sidder I helsen alle på rey (rad),
viser mig til Karup den rette vey (vej).
Skal jeg over den lange bro,
kan jeg komme over med tørre sko?*

Peder Smed og Atzer Bonde kommer nu i samtale med hinanden, og bonden fortæller, at han er fra Tæbring på Mors. Han er kommet over ved Saltingsund og er på pilgrimsfærd til Karup, og han har lovet intet at nyde, før han er kommet der.

*Jeg har også været til marked der,
jeg vil ikke komme der mer. ,
Jeg forte did økse, segle og knive
og tænkte købmandsskab at bedrive.
Jeg fik end nøje for alle mine varer
så mange penninge, jeg kunne fortære.*

»Tal dog ikke sådan, Peder Smed«, siger bonden. »Helgenerne kunne gerne hævne det på dig. Du kan tro, jeg rejser ikke til Karup for at sælge og købe. Vidste du kun, hvad der nylig er sket i Karup, så drog du på pilgrimsfærd med mig.«

Nu holder præsten og munken op med deres leg, og munken spørger, hvad der da for nylig er sket i Karup.

»I har vel nok hørt«, siger bonden, »hvorledes Morten Luther, den kætter, er skyld i, at folk, som er forført af ham, ikke længere vil valfarte til de hellige steder; men nu er der sket et jærtegn i Karup.«

*Jomfru Maria har grædt fuldt såre,
for ingen vil til Karup fare.
Det så min nabo, så dannis en mand,
hvor jomfru Marias øjne rand.
Det er ikke uden to dages rom,
siden han hjem fra Karup kom.*

Præsten og munken begynder at klage over tidens vantro. »Ingen går til gudstjeneste. Helgener, præster, munke, vievand, lys og indviet salt bryder ingen sig mere om. Alle taler om Gud, som skabte alle ting. Bliver det således ved, kommer vore klostre til at stå tomme.«

Og præsten siger: »Kunne vi bare få vore helgener til at gøre undere, sådan som det nu er sket i Karup, så skulle der nok komme bedre tider; thi almuen har endnu stor tro til helgenernes hjælp, blot vi kunne finde på noget så underligt, så den aldrig før har hørt noget lignende.«

Men nu tager Peder Smed bladet fra munden og afslører bedrageriet:

*Jeg vil gøre eder skel for det,
hvorledes Vor Frue i Karup græd.
Hr. Jens ved vel, hvorledes det gik til,
om han sandingen sige vil.
Da Karup-rejse blev mindre gjort,
og ofret blev ikke halv så stort,
der fattes alt på hr. Mourids disk
både lam og gæs, oste og fisk;
han gjorde med andre præster råd,
at lægfolk skulle det ikke forstå.*

*Vor Frues billede, i Karup står,
grov han igennem hoved og hår,
og gjorde hovedet inden i tomt,
der var et hul både stort og romt.
En nagl stak han i øjet så,
at det kunne ingen mand forstå.
Så øste han hovedet fuldt med vand,
og det så sagte gennem øjet rand,
og sagde: Vor Frue græder så såre,
for ingen vi til Karup fare.*

Og videre fortæller han, hvorledes Rinds herredsfoged i landsdommerens nærværelse steg op på en stige og opdagede bedrageriet til stor sorg for hr. Mourids Povlsen og de andre gode præster.

Enden på historien bliver da den, at Atzer Bonde rejser tilbage til Mors; han har nu fået nok af pilgrimsfærden til Karup. Munken beslutter sig til at rejse til Nibe for at ernære sig som fisker; men præsten bliver vred og truer med at melde Peder Smed til biskoppen, som bor på Hald.

ER dette digt bygget på en virkelig begivenhed, og derom er der vist ingen grund til at tvivle, så er det ikke så mærkeligt, at Karup fra denne tid hurtigt tabte sin betydning som valfartssted; og siden hr. Mourids Povlsens dage er det da også bestandig gået ned ad bakke med byen. Dog foregik der i dette tidsrum et lille stykke af Danmarks historie i Karup.

Frederik den Første, der døde på Gottorp slot 10. april 1533, havde som konge begunstiget reformationen, så at denne bevægelse i hans tid havde vundet stærk fremgang. Nu opstod der uenighed om kongevalget, idet gejstligheden ønskede Frederiks yngre søn, Hans, hvem de havde håb om at bevare for katolicismen, hvorimod adelen ønskede hans ældre søn, hertug Kristian, der var bekendt for sit lutherske sindelag. Under disse omstændigheder samledes rigsrådet i Karup ved det store kildemarked og udstedte herfra 4. maj 1533 en skrivelse til alle Jyllands indbyggere af omtrent følgende indhold:

Frederik den Første var død, og rigsrådet havde nu overtaget regeringen, indtil der kunne opnås enighed om at vælge en anden konge. Rådet opfordrede derfor alle til at være lensmændene »hørige og lydige« og sidde rede med deres våben dag og nat, om rigets fjender eller nogen udenlandsk herre eller fyrste med vold og magt ville trænge sig herind til rigets regimente. Til gengæld lovede rådet at holde alle rigets indbyggere ved »Lov og Ret, Frihed og Privilegier, til alt igen kunde komme til godt Regimente«.

Den udenlandske fyrste var naturligvis hertug Kristian. Året efter, 4. juli, samledes atter rigsrådet i Ry kirke, og her måtte katolikkerne bøje sig og kåre hertug Kristian til konge, fordi de frygtede skipper Clements oprørsskarer.

Ved reformationens indførelse 1536 overgik Karup kirke og hospital til kronen ligesom meget andet klostergoods i landet. Kristian

den Tredje inddrog dernæst Karup gods og lagde det under Silkeborg len. Således mistede hospitalet altså sine faste indtægter. Da nu tillige pilgrimsrejserne hørte op, forfaldt stiftelsen efterhånden, og i 1553 var den så fattig, at Kristian den Tredje nødtes til at udlægge en gård i Thorning som præstegård til Karup kirke. Karuppræsten har rimeligvis endnu dengang boet i byen, sagtens i hospitalsbygningen; men hans underhold har vel været for ringe. I 1558 befaler så Kristian den Tredje i sit brev til lensmanden over Silkeborg len, at »Ungstrup kirke herefter skal tillukkes og sognefolket at besøge Thorning for deres rette sognekirke. Og skal sognepræsten til Karup-sognet herefter gøre tjeneste til Karup kirke og Thorning«.

Således blev Thorning anneks til Karup, og de to sogne havde nu præst tilfælles i 229 år. I de senere skrivelser nævnes Karup altid før Thorning; men det er dog at formode, at præsten snart er flyttet til sidstnævnte by; thi 1573 beklager præsten til Karup og Thorning, hr. Melchior Andersen, sig over, »at han hard saare ringe Underholet, og Renten af den Gaard i Karup, som var Annekspræstegaard, er kommen fra ham«, hvorfor kongen, Frederik den Anden, befaler, at samme gård igen skal udrede til præsten, »Korn, smør og landgilde« som før.

Der nævnes nu ikke flere forstandere i Karup. Dog har hospitalsbygningen vistnok endnu stået 1587 og da givet bolig til kong Frederik den Anden, der dette år gæstede byen i to dage. I kongens dagbog for ovenstående år findes nemlig følgende optegnelser:

17. juli: I dag drog jeg til Hald.

18. juli: I dag begyndte jeg harejagt her på Hald.

25. juli: I dag drog jeg til Karup og min Sofie og mine to døtre til Vinderslev.

27. juli: I dag drog jeg til Vinderslev.

Ved denne lejlighed har kongen eftersat kirken og fundet, at den trængte til et nyt spir, hvorfor han beordrede et sådant opsat. Arbejdet blev vel begyndt, men ikke fuldført, da kongen forinden afgik ved døden 1588. Om denne sag haves et brev fra Kristian den Fjerde til lensmand Frants Rantzov, hvori han skriver, »at menige Sognemænd udi Karup Sogn« havde givet ham til kende, hvorledes hans fader nogen tid før sin død havde befalet, at der på hans bekostning

skulle opsættes et nyt spir på Karup kirke. Og denne befaling var nu efterkommet så vidt, at træværket var forfærdiget og opsat, men spiret endnu ikke tækket, hvorfor de havde begæret, at kongen nådigst ville lade spiret fuldføre. Da »efterdi samme Spir er begyndt med højbemeldte vor kære salig Faders Omkostning, ikke alene Menigheden der udi Sognet, men ogsaa om Vinterdagstid den vejfarende til Gode; og de, der i Sognet ikke er formuendes, det at fuldfærdige lade«, befaler kongen lensmanden, at han på hans vegne skal lade spiret tække med bly, »og det udi alle Maader fuldfærdiggøre«, hvorefter han har at indskrive byggesummen »udi Regnskab, dog havendes Indseende med, at det sker med mindst Omkostning, som ske kan, og vider der udi vort Gavn og Bedste, som det sig bør«. Roskilde, 21. April 1589.

Således bødede Kristian den Fjerde på den gamle »Vor Frue Kirke«, som nu stod forladt af sine pilgrimme, at dens spir endnu i lang tid kunne vise vej til den vandrer, som vovede sig ud i de store heder, hvor skoven var sunket »for ild og øksehug«. Lysteligt har det ikke været at færdes derude. Dette får man et indtryk af ved at læse en gammel beretning i Økonomisk Tidsskrift. Heri hedder det:

Hederne er opfyldte af ulve, som skjuler sig i den høje lyng og kan ikke fordrives, men gør stor skade på hjorderne. De samler sig undertiden i så store flokke, at rejsende må frygte for dem. Intet hus er der på alheden, tre mil, hvor den rejsende kan finde vederkvælgelse, nattely og befordring, da man frygter for overfald af onde mennesker og vilde dyr, som ofte er sket.

Derfor skulle spiret i Karup være »den vejfarende til gode«; thi i Karup har der fra ældgammel tid været holdt herberge, hvor den rejsende har kunnet få »god staldrum og anden god bekvemmelighed« samt »mad og øl, hø og havre for billige penge«, hvad man kan se af et kongebrev fra 1558.

★ ★ ★

SOM tiderne kom og svandt, blev Karup ringere og ringere. Kildemarkedet ophørte, og hospitalsbygningen sank i grus. 1637 afskaffede Kristian den Fjerde Karup birk og lagde det under Lysgård herreds ting. I 1652 bortførte Frederik den Tredje kirkens kostbare kalk til København, hvor den endnu findes. I stedet for gav han kir-

ken den nuværende, som er langt simplere. Omkring ved samme tid bortførte hr. Jørgen Marsvin, som da ejede Aunsbjerg, fra Karup kirke »et kunstigt og rart Mariabillede« (formodentlig det undergørende), »hvor hun sad paa en Trone omgiven af Sol og Stjerner. Under hendes Fødder laa tvende paa Knæ med sammenfoldede Hænder og Øjnene opløftede til Maria«.

Med dette billede samt et andet af Sct. Karen, også fra Karup, smykkede han kapellet paa Aunsbjerg; men grev Rantzov, som ejede Aunsbjerg omkring 1700, forærede Mariabilledet til en katolsk herre, som fra udlandet engang besøgte ham.

Det ser ud, som man endnu en gang har forsøgt at stadse lidt op ved den gamle kirke. Der findes nemlig på alle støttestykkerne under kalklaget en sort marmorering på brunlig grund, som efter sagkyndiges mening stammer fra ca. 1700. Men 1714, den 22. februar, blev tårn og spir aldeles ødelagt ved lynnedslag, så fire alen af den vestlige mur styrtede ned, og denne skade blev vistnok aldrig afhjulpet.

I 1744 overlod Kristian den Sjette Karup kirke til hr. kommerceråd Steen Jørgensen til Aunsbjerg, og denne mand tog sig så for året efter at istandsætte den gamle, forfaldne bygning. Dette gjorde han imidlertid på en måde, der ikke fortjener ros, eftersom han nedrev det meste af kirken, nemlig tårnet, begge korsarmene samt kor og apsis. Han er vist gået frem med denne istandsættelse omtrent på følgende måde: Først har han nedbrudt tårnet. Af materialerne har han så inde i kirken ladet opføre tre mure, hvorved han udskilte begge korsarme samt kor og apsis fra langskibet for dernæst fuldstændig at nedrive de fraskilte dele. Af kirkens syv hvælvinger stod således kun tre tilbage, som udgør den nuværende kirke.

Tømmeret, der var af eg, lod Steen Jørgensen nedtage og omhugge, så taget nu er ca. en alen lavere, end det oprindeligt har været. Blytaget erstattedes med tegl. De udvendige røde teglstensmure blev overstrøget med kalk.

Med kirkens indvendige prydelser blev der også handlet ilde. Det gamle, prægtige højalter blev nedbrudt. De 12 mærkelige korstole, som var skænket til kirken af Paulus Ul, »da der manglede fem i fulde femten hundrede, og Niels Clausen styrede som en vis forstander«, blev spredt for alle vinde. Nogle af dem sås mange år efter i en have i enge, fire findes endnu i kirken, og fire andre er

ført til Sjørsløv kirke. Det berømte gotiske, rigt udskårne monstranshus med indskrift: »Hil dig, du Christi sande Legeme, født af Jomfruen Maria« havnede omsider i Viborg Museum. Her findes også tre helgenbilleder fra Karup. I domkirken skal ligeledes findes nogle helgenbilleder samt en altertavle fra Karup. Ifølge Dansk Atlas fandtes der dengang i Sjørsløv kirke et Mariebillede samt otte andre helgenbilleder, og i Grønbæk kirke fire udhugne helgenbilleder, alle hidførte fra Karup kirke osv.

Da Steen Jørgensen var færdig med denne reparation af kirken, satte han følgende indskrift over alteret:

Efter at Karup Kirke Anno 1744 af kgl. Majest. allernaadigst blev overdragen til Comersraad Steen Jørgensen paa Avnsbjerg, haver han med sin næstforrige Aar i Gud hensovede sal. Frue Marie Kathrina Balslev, foruden Kirkens fuldkomne Reparation og Istandsættelse baade paa Mur og Tømmerværk, samme til ydermere Siir og Prydelse ladet denne Altertavle af ny bekoste og stafere tilligemed Prædikestol, Skrifte- og Degnestol samt Alteret 1745.

Et årstal på alteret viser rigtignok, at det er fra 1601, og skrifte- og degnestol er lavet af de gamle korstole.

SÅLEDES står da den gamle, minderige »Vor Frue Kirke« ene tilbage, mishandlet, udplyndret, berøvet sine indtægter, kun en skygge af sig selv. Vinden rusker i de vejrbitte mure og farer klagede ind under de gamle hvælvinger, som om det kunne være dengangnes ånder, der klagede over tabet af den svundne herlighed. Den gamle Johannes Avos søn ville tro af kristendom forsvundet, hvis han så, hvorledes der var handlet med hans kirke. »Hvordan kunne I nænne det?« ville han spørge. Han ville se sig om med forundrede øjne og sige: »Hvor er alle de prægtige skove, som på min tid smykkede dalen?«

Dog kan måske den dag oprinde, da kærlighed til de gamle, ærværdige kirkehuse, hvori fædrene slægt efter slægt har bøjet knæ, får så stor en plads i hjerterne, at der vågner lyst og trang til at hele, hvad henfarne slægter forbrød. Da vil skovene atter vokse frem, hvor nu lyngen råder. Hegn ved hegn vil skærme for kornagrene, så de barske vestenstorme ikke længere får lov at fare uhindret hen over

sletten og udsuge de spæde planters livskraft. Da vil der rejse sig arne ved arne, hvor nu hedelærken bygger rede, og da vil den gamle valfartskirke atter blive rejst af sin grus.

Det ser ud, som det mål, der 1905 glimtede for mig, er nærmere, end jeg troede. Der begynder at vågne interesse for den sag langt ud over egnen.

Hvilken prydelighed ville det ikke være for alheden, ja, for hele Karupfladen, om den gamle »Vor Frue Kirke« atter blev rejst af sin fornødelse, så dens spir igen »om vinterdagstid« kunne blive »den vejfarende til gode«. I grunden ville den blive et værdigt mindesmærke for det arbejde, der fra statens side er foretaget for at gøre de store heder til kulturegne.

Desuden har staten en vis forpligtelse her; thi det kan jo ikke nægtes, at det var »kronen«, der inddrog det jordegods, som kirken ejede, uden at kirken fik nogen erstatning derfor, og at den tilsidst overlod kirken i meget brøstfældig stand til Steen Jørgensen.

Men skal det lykkes, så må private træde til med gave, og kunne dette lille arbejde bidrage til yderlig at vække kærlighed til sagen, ville det af hjertet glæde mig.

Gislum Skole 1911.

J. P. Wammen.

EFTERSKRIFT

I flere år var den plads, hvor den hellige kilde og kapellet har ligget, ukendt. Mange antog et hus i Mølletoften for at være stedet; men ingen vidste rigtig besked, indtil en i Hessellund boende gammel blind enke, Ane Marie Vistisen, blev adspurgt. Hun, der er født i Kjeldgård i Karup og har henlevet sin barndom der, fortalte omtrent således:

»Helligkilden har jeg hørt megen tale om, og jeg er vis på, at jeg endnu kunne finde stedet, om jeg kom til Karup, endda jeg er blind.

Der gik et skeldige fra møllevejen i sydlig retning ned efter mølleåen. Omtrent på midten slog det en skarp bøjning mod vest, derpå i syd og så igen i øst, hvorpå det efter en fjerde bøjning fortsatte i sin oprindelige retning ned ad mod åen. I den firkant, som derved fremkom, har helligkilden ligget. I min barndom var herinde en forhøjning, hvorpå der voksede noget langt græs; men nedenfor forhøjningen var græsset så stiv og skarp, at kreaturerne ej ville æde det.

Mine forældre talte tit om helligkilden, hvordan folk kom langvejs fra med deres børn og andre syge og tog vand af kilden og vaskede de syge deri, eller lod dem drikke vandet. De skaale, man brugte, blev slaaet i stykker, de måtte ikke før have været brugt, og heller ikke måtte de bruges senere; men så hittede man på at komme med syge dyr, og så var det, at kilden groede efter.«

Kilden har altså været besøgt længe efter reformationen.

Ved at grave på den af hende anviste plads fandtes i sommeren 1906 rudera af et meget lille kapel, som havde været opført af store, røde mursten og tækket med munketagsten. Mod øst i kapellet stod foden af et alter; og bag ved kapellets østgavl fandtes selve kildevældet omsat med store kampesten og indeni fyldt med hvidt kilde-sand. Vandet havde først rislet i et under jorden skjult stendræn, men kom frem under en stor sten, hvorpå dets løb havde været fortsat i en stensat vandledning. Mellem vandledningen og kapellet fandtes en almindelig »pekket« bro.

Efter at kilden er oprenset, risler vandet atter i sit gamle leje. Helligkilden er vågnet til liv, efter at den i mange år har været skjult under et alendybt muldrag.
